

אין מוקדם ומאוחר בתורה המשמעות הפרשנית של הקדמת ברית בין הבתרים לאור כשדים

העיט על-הפגרים וישב אתם אברם: (יב) ויהי השמש לבוא ותדמה נפלה על-אברם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו: (יג) ויאמר לאברם ידע תדע כי-גרו יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה: (יד) וגם את-הגוי אשר יעבדו בן אנכי ואחרי-כן יצאו ברכש גדול: (טו) ואתה תבוא אל-אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה: (טז) ודור רביעי ישבו הנה כי לא-שלם עון האמרי עד-הנה: (יז) ויהי השמש באה ועלטה היה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה: (יח) ביזם ההוא כרת ה' את-אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את-הארץ הזאת מנהר מצרים עד-הנהר הגדל נהר-פרת: (יט) את-הקיני ואת-הקנזי ואת הקדמני: (כ) ואת-החתי ואת-הפריזי ואת-הרפאים: (כא) ואת-האמרי ואת-הכנעני ואת-הגרגשי ואת-היבוסים: ס

א. בראשית טו, ברית בין הבתרים
(א) אתרו הדברים האלה היה דבר-ה' אל-אברם במחזה לאמר אל-תינא אברם אנכי מגן לך שכרן הרבה מאד: (ב) ויאמר אברם ה"א מה-תתן-לי ואנכי הולך עירי ובן-משק ביתי הוא דמשק אליעזר: (ג) ויאמר אברם הן לי לא נתתה זרע והנה בן-ביתי יורש אתי: (ד) והנה דבר-ה' אליו לאמר לא יירשך זה כי-אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך: (ה) ויצא אתו החוזה ויאמר הבט-נא השמימה וספר הפוכים אמ-תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך: (ו) והאמן בה' ויחשבה לו צדקה: (ז) ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את-הארץ הזאת לרשתה: (ח) ויאמר ה"א במה אדע כי אירשנה: (ט) ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותר וגוזל: (י) ויקח-לו את-כל-אלה ויבתר אתם בתנך ויתן איש-בתרו לקראת רעהו ואת-הצפר לא בתר: (יא) ויגד

ב. הקשיים בהבנת פרק ט"ו-ברית בין הבתרים

קריאה פשוטה וישירה של פרק ט"ו, מעמידה בפני הקורא קשיים רבים העולים כמעט מאליהן. מזכיר כמה מהקשיים האלה.

- אחר הדברים האלה (פסוק א')-איזה דברים?
- מה משמעות ה'מחזה', האם המחזה של פסוק א' הוא הכותר לבתרים של פסוק ט'?
- אם האמין אברהם בקב"ה בפסוק ו' מדוע מופיע שאלתו במה אדע בפסוק ז'?
- מה הקשר שבין גלות מצרים לבין אבטחת הזרע והארץ?
- מדוע נאמרו הדברים בשני אתחולים נפרדים? בפסוק א' ובפסוק ז'?
- מדוע הברית (פסוק י"ח) היא רק על הארץ ולא על הזרע, כמובטח בהתגלויות קודמות?
- כיצד משתלבת ברית בין הבתרים עם כל ההבטחות הקודמות שכללו את כבר את ההבטחות של ואעשך לגוי, והתברכו בך כל משפחות האדמה, וההבטחה לזרע ולארץ?

ג. אין מוקדם ומאוחר בתורה

הכלל 'אין מוקדם ומאוחר בתורה', מאפשר לפרשני המקרא לנמק את סדר כתיבת הפרקים והפרשיות שבתורה¹. בדרך כלל לא מצינו שימוש בכלל זה, ביחס לסדר כתיבתם של פסוקים בודדים או של קבוצת פסוקים בתוך פרק או פרשה. מסתבר שלגבי פרק ט"ו המתאר את ברית בין הבתרים, 'הופעל' כלל זה גם על חלקי הפרק, כבר על ידי רש"י² וכן על ידי בעלי התוספות³. לדידם מתחלק פרק ט"ו לשני חלקים.

- הפסוקים א-ו, נאמרו לאברהם לאחר שניצח במלחמת ארבעת המלכים.
- הפסוקים ז-כא מתארים את ברית בין הבתרים, כפי שנכרתה באור כשדים, לפני שאברהם נסע לחרן ולארץ ישראל⁴.

ד. 'תן חלק לשבעה וגם לשמונה'- מספר ההתגלויות לאברהם

על פי המסורת המקובלת נגלה הקב"ה לאברהם שבע פעמים, מהם חמש פעמים בפרשת לך לך, ועוד שתי פעמים בפרשת וירא⁵. חלוקה מחודשת ונועזת זו של רש"י ושל בעלי התוספות, המחלקת את פרק ט"ו לשתי התגלויות שונות, מגדילה את מספר ההתגלויות משבע לשמונה.

הפעלת הכלל של אין מוקדם ומאוחר בתורה, מקדימה את ברית בין הבתרים, וקובעת אותה כהתגלות הראשונה לה זכה אברהם, עוד בטרם צאתו עם תרח אביו מאור כשדים לחרן.

סידור מחודש זה של שמונה ההתגלויות, מאפשר לנו לחלק את שש ההתגלויות שבפרשת לך לך לשלוש קבוצות כדלהלן.

- 2 התגלויות ראשונות התרחשו לקראת היציאה מאור כשדים ומחרן.

¹ פרשני המקרא חלקו ביניהם עד כמה נכון להשתמש בכלל פרשני זה. וכך כתב הרמב"ן בפירושו לפרשת קרח, 'זה מדעתו של רבי אברהם (א"ע) שהוא אומר במקומות רבים אין מוקדם ומאוחר בתורה לרצונו. וכבר כתבתי (בפרשת בהעלותך) כי על דעתי כל התורה כסדר זולתי במקום אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאחור, וגם שם לצורך ענין ולטעם נכון.

² ראה רש"י על הפסוק בפרשת בא, (שמות יב, מ) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה: רש"י מבקש לתרץ הסתירה בין פסוק זה המתאר גלות של 430 שנה, לבין פסוק י"ג בברית בין הבתרים המתאר גלות של 400 שנה בלבד. התירוץ הוא שיש שני מועדים לתחילת הספירה. המועד הראשון הוא ברית בין הבתרים, שממנה ועד ליציאה ממצרים חלפו 430 שנה, והמועד השני הוא לידת יצחק שממנה חלפו רק 400 שנה. בכך הסכים רש"י למעשה לדעה שהברית בין הבתרים נכרתה עם אברהם בהיותו בן 70 שנה (30 שנה לפני לידת יצחק). בגיל זה היה אברהם עדיין בחרן, מאחר ואברהם היה בגיל 75 בצאתו מחרן (על פי בראשית יב ד, ואברם בן חמשים שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן). וכך כתב רש"י, 'בין הכל משולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה. משהיה לו זרע לאברהם נתקיים (בראשית טו יג) כי גר יהיה זרעך, ושלישים שנה (נוספים) היו משנגזרה גזירת בין הבתרים' (ועד לידת יצחק).

³ התוספות דנים בדברי הגמרא, במסכת ברכות דף ז, 'אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את העולם לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא אדון, עד שבא אברהם וקראו אדון, שנאמר: ויאמר א-דני (א-להים) במה אדע כי אירשנה (פסוק ז' בפרק ט"ו)'.
על כך שואלים התוספות, הרי היה על הגמרא להתבסס על פסוק מוקדם יותר (פסוק ב' בפרק ט"ו), בו כבר הופיע הביטוי א-דוני? תשובת התוספות היא, שהחלק השני של ברית בין הבתרים, החל מפסוק ז', מתאר את הברית שנכרתה עם אברהם עוד באור כשדים טרם צאתו לחרן. וכך כתבו, בברכות ז: 'וא"ת אמאי לא מייתי קרא א-דני (א-להים) מה תתן לי (מפסוק ב') שהוא כתוב קודם. וי"ל שהפרשיות לא נאמרו כסדר ואין מוקדם ומאוחר בתורה. וזה הפסוק דבין הבתרים (פסוק ז') היה קודם לכן..... אלא ודאי ש"מ דשני פרשיות הם ולא בבת אחת נאמרו ואין מוקדם ומאוחר בתורה.

⁴ הקדמת ברית בין הבתרים לאור כשדים לפני צאת אברהם לחרן, מחייבת להסביר מדוע לא נכתב סיפור הברית במקומו הכרונולוגי בסוף פרשת נח, בעת תאור מסעם של תרח ומשפחתו לחרן. זו שאלה שנשאלת כל אימת שמופעל העקרון של אין מוקדם ומאוחר בתורה. ראה על כך בפרק ז' של מאמר זה.

⁵ ההתגלויות בפרשת וירא הן [1] בעת היכוח על הצלת סדום, [2] בעקידת יצחק. שני הנושאים חורגים מנושאו של שעור זה.

- 3 התגלויות נוספות ארעו בעת שאברהם תר את הארץ ולאחר שניצח את ארבעת המלכים.
- ההתגלות הששית והאחרונה בפרשתנו, ארעה בעת שצווה אברהם למול את עצמו ואת בני ביתו.

על פי חלוקה זו ננסה להסביר את פשר ההתגלויות השונות, כשבכוונתנו להציע פתרונות הולמים לכל הקשיים שהוזכרו לעיל בפרק ב.

ה. פירוט שש ההתגלויות

התגלות ראשונה, ברית בין הבתרים באור כשדים

זו ההתגלות המקיפה ביותר, והיא נעשית בצורה של ברית ממש, המבוצעת על ידי מעבר בין הבתרים, כפי שמתואר בפרק ט"ו פסוקים ז-כ"א. זו ההתגלות היחידה שיש בה גם תכנית מפורטת המתארת את שיקרה לעם ואת שיקרה לאברהם עצמו. ברית זו נכרתת עם אברהם כשהוא בן 70 שנה, בתחילת מסעו הגאוגרפי.

הקב"ה פותח בהוצאתו של אברהם מאור כשדים, בדרכו לארץ המובטחת, בפסוק ז'.
(ז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֹר כְּשָׁדִים לְתֵת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ.

הביטוי בסוף הפסוק 'לתת לך את הארץ הזאת לרשתה', מתאים בהחלט לגבולות ההבטחה, המסיימות את ברית בין הבתרים, בפסוק י"ח,

(יח) בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת־אֲבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ נִתְּנִי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרָיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָתִים .

מעברו של אברהם בתחילת דרכו, מאור כשדים לחרן, כלל את חציית נהר פרת שהוא אחד מגבולות ההבטחה. מכאן שאברהם כבר נמצא בארצו המובטחת, וראוי לתאר זאת כפי שכתובים הדברים בפסוק ז שהובא לעיל..

אברהם מבקש מהקב"ה שיבהיר לו כיצד מתן הארץ יוכל להתבצע בפועל⁶. כיצד תינתן ארץ כה רחבה לאדם אחד ולמשפחה אחת.

תשובת הקב"ה בברית בין הבתרים היא, שהארץ הרחבה תינתן למשפחה שתתרבה ותהפוך לעם. העם יעבור תקופה של גלות ועבדות, שתכין אותו לשוב לארץ ולרשת אותה. העם יצא ממצרים עם רכוש גדול, שיאפשר לו להתיישב כעם בארץ כנען. כאמור הברית מסתיימת בגבולות ההבטחה, הגבולות היותר רחבים שתוארו לאברהם בהתגלויותיו.

התגלות שניה, לקראת היציאה מחרן לארץ כנען

לאחר חמש שנים בחרן, כשמלאו לאברהם 75 שנים, מתגלה אליו הקב"ה ומצווהו ללכת מחרן לארץ כנען. כאן שב הקב"ה להבטיח שאברהם יהפוך לעם גדול. כאן מוסיף הקב"ה ברכה כללית על פיה מעשי אברהם ישפיעו על כל האומות הסובבים אותו.

⁶ העדפנו כאן לפרש את הביטוי **במה אדע** כי אירשנה, על פי שאלתו המקבילה של משה רבנו בפרשת כי תשא, (שמות לג טז) **וּבְמַה וַיֵּדַע אֵפוֹא קִי־מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלִכְתֶּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמֶּךָ מִכָּל־הָעָם עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה. משמעותה של השאלה היא **כיצד יתברר בפועל** כי מצאתי חן בעיניך.**

י"ב, (א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־אַבְרָם לְרִלְקֵי מֵאַרְצָךְ וּמִמּוֹלֶדְתְּךָ וּמִבְּיַד אַבְיָךְ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְצָךְ: (ב) וַאֲעֲשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרָכָךָ וְאַגְדִּלְהָ שְׁמִי וְהָיָה בְרָכָה: (ג) וְאַבְרָכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלְלֶךָ אֶגְרָם וּנְבָרְכֶנּוּ בְךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה

מכאן מתחילות שלוש התגלויות הקשורות למסעותיו של אברהם בארץ. הקב"ה מתגלה לאברהם, כל אימת שאברהם חווה קשיים חדשים, העלולים לסכן כביכול את הבטחת הקב"ה על פיה זרעו של אברהם אכן יירש את הארץ. **הקשיים החדשים מפורטים בפסוקים עצמם**, ומהווים כאמור את הרקע ואת הסיבה להתגלות.

התגלות שלישית, בעת הסיור בארץ המיושבת על ידי הכנענים

אברהם מתחיל בסיורו בארץ, ונוכח כי הארץ מיושבת על ידי העם הכנעני. עובדה זו והקשיים העלולים לנבוע מכך, מחייבים את הקב"ה לשוב ולבטא את הבטחתו המקורית, לזרעך אתן את הארץ האת.

י"ב, (ו) וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאַרְץ עַד מְקוֹם שְׁלָם עַד אֵלוֹן מוֹרָה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בְּאַרְץ: (ז) וַיֵּרָא ה' אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזָרְעֶךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאָה אֵלָיו:

התגלות רביעית, אחרי פרידת לוט

לוט ומשפחתו היו חלק בלתי נפרד מביתו של אברהם. פרישתו מבטאת שני קשיים חדשים.

- משפחתו הבסיסית של אברהם קטנה.
- ככר סדום שהיתה חלק מהארץ מיושבת מעתה על ידי גורם חדש, שפרש ממשפחת אברהם.

בתגובה לשני אלה שב הקב"ה על הבטחתו המקורית. כל הארץ תינתן לזרעו של אברהם. י"ג, (יד) וְה' אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הַפְּרִד־לוֹט מֵעַמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמְּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׂם צַפְנָה וְנִגְבָּה וְקִדְמָה וַיִּמָּה: (טו) כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֵה לְךָ אֶתְנַנֶּה וְלִזְרַעְךָ עַד־עוֹלָם: (טז) וְשִׁמְתִי אֶת־זְרַעְךָ כַּעֲפֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם־יִוָּכַל אִישׁ לְמַנּוֹת אֶת־עַפְרַר הָאָרֶץ גַּם־זְרַעְךָ יִמָּנֶה: (יז) קוּם הַתְּהַלֵּךְ בְּאַרְץ לְאַרְכָּה וּלְרַחֲבָה כִּי לְךָ אֶתְנַנֶּה:

התגלות חמישית, אחרי מלחמת המלכים

התגלות זו היא היותר ארוכה מבין שלוש ההתגלויות שארעו בעת שסייר אברהם בארץ. בשונה משתי ההתגלויות הקודמות, התגלות זו היא תגובה לפעילותו הקשה של אברהם במלחמת המלכים. עד עתה נסע אברהם בארץ ללא התחכחות וללא מגע עם יושביה. מבחינת היאחזותו בארץ הוא היה פסיבי לחלוטין.

מלחמת המלכים מוכיחה לו, שבהתאם לנסיבות, מעורבותו ופעילותו הממשית עשויים להיות חיוניים כדי לאפשר לו לרשת את הארץ. מעורבותו במלחמה מסכנת אותו ממש, וכדרכם של אנשים שהיו נתונים בסכנה, מעלה אברהם את המחשבות של 'מה היה אילו...'⁷

⁷ פחד שכזה התוקף אדם לאחר שעבר חוויה מסוכנת, למרות שכבר הגיע לחוף מבטחים, הוא ביטוי מסוים של פוסט טראומה. בארצות הגרמניות בוטא היטב פחד שכזה, בבלדה 'הרוכב ואגם קונסטנץ' (der Reiter und der Bodensee), שנכתב במאה ה"ט על ידי גוסטב שוואב. בבלדה מתואר הרוכב הדוהר בליל חורף חשוך אל עבר חופי אגם קונסטנץ שבצפון שווייץ. האגם עומד לקפוא, ועל הרוכב לעלות בזמן על המעברת שתעבירו אל החוף הנגדי. הרוכב מאבד את דרכו, ולאחר רכיבה ממושכת הוא מגיע לכפר הראשון המזדמן לו בדרכו

הוא פונה אל ה' במעין תהיה, אילו נפגעת במלחמתי היה המהלך ההיסטורי המובטח יורד כולו לטמיון, שהרי עדיין אין לי ממשיך ראוי.⁸ לכן כאן מתייחס הקב"ה רק לנושא המשכיות, ונמנע מלהזכיר את ירושת הארץ. הקב"ה שב על ההבטחה לתת לאברהם בן, **לא יִרְשֶׁךָ זֶה כִּי־אֵם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּיךָ הוּא יִרְשֶׁךָ**. כדי להרגיע את אברהם, מתגלה אליו הקב"ה ב'מחזה', כלומר במצב של עירנות המאפשר לו גם להגיב ולא רק לשמוע.⁹ אברהם משתכנע, ולכן דווקא כאן מסתיימת ההתגלות בביטוי המשמעותי וההצהרתי, **וְהָאֵמֶן בָּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה**.

ט"ו, (א) אַחֲרָיו הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִנֵּה דְבַר־ה' אֶל־אַבְרָם בְּמַחְזָה לֵאמֹר: **אֵל־תִּירָא אַבְרָם אֲנֹכִי מִגֵּן לִךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד**: (ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָם ה"א מִה־תִּתֶּן־לִי וְאֲנִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וְכוּ־מִשְׁקָ בֵּיתִי הוּא דִמְשַׁק אֶלְעָזָר: (ג) וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נִתְּנָה זָרַע וְהִנֵּה בְּנ־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי: (ד) וְהִנֵּה דְבַר־ה' אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִרְשֶׁךָ זֶה כִּי־אֵם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּיךָ הוּא יִרְשֶׁךָ: (ה) וַיֹּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשְׂמִימָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זִרְעֶךָ: (ו) וְהָאֵמֶן בָּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה:

הפסוק האחרון בהתגלות החמישית מעיד על דרגת האמונה של אברהם. להערכתנו זה סיכום של כל חמש ההתגלויות, שהביאו את אברהם לדרגתו הגבוהה ביותר, עליה מעיד פסוק ו'. מכאן ואילך אין עוד צורך בהתגלויות של הבטחה, ומתחילות שלוש ההתגלויות האחרונות עם אינטראקציה הדוקה בין אברהם לבוראו. במקום התגלויות אינפורמטיביות, מתחילות ההתגלויות המְצוּוֹת (ברית מילה ועקידת יצחק בהתגלות 6 ו 8), וההתגלות הפולמוסית (הויכוח על הפיכת סדום בהתגלות ה 7).

התגלות ששית, הציווי על ברית המילה

כאמור משהגיע אברהם לדרגת האמונה בה הסתיימה ההתגלות החמישית, אין עוד צורך בהתגלויות של חיזוק ההבטחה. ההתגלות הששית נועדה כדי לצוות את אברהם למול את עצמו ואת בני ביתו. ברית המילה כשמה כן היא, **ברית ממשית** המתבטאת **בסימן גופני** מוחשי. זו הברית המשלימה בצורה ההדוקה ביותר את הקשר החדש שנוצר בין אברהם לקב"ה. ומאחר ולקשר זה יש ייעוד לאומי, שב הקב"ה ומסכם את כל ההבטחות שניתנו בהתגלויות הקודמות.

אך מעבר להבטחות הקודמות יש כאן שתי תוספות חדשות וחשובות, החיוניות כדי להבטיח את קיומו של הייעוד הלאומי של זרע אברהם.

- ההבטחות יהיו קיימות לעולמים

הארוכה. בכפר נודע לו שהוא נמצא כבר על החוף הנגדי של האגם, ושרכיבתו הארוכה היתה על גבי שכבת הקרח הדקייה והמסוכנת שהחלה לכסות את האגם. באמצע מסיבת ההודיה המאורגנת לכבודו, נדם לבו וקברו נכרה על שפת האגם.

⁸ הרעיון של פחד בעקבות נסיון, מופיע גם בפירוש רש"י לעקידת יצחק. רש"י מפרש כך את איזכור לידתה של רבקה לעקידת יצחק. ואלה דבריו, (פרק כב, כ) אחרי הדברים האלה ויגד וגו' - בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים, היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא, בישרו הקדוש ברוך הוא שנולדה רבקה בת זוגו, **וזוהו אחרי הדברים האלה הרהורי דברים שהיו על ידי עקידה:**

⁹ על פי פירוש הרמב"ן לפסוק א', 'זכה עתה אברהם להיות לו דבר ה' **במחזה ביום**, כי מתחילה היתה נבואתו במראות הלילה'.

• הקב"ה מתגלה כא-לוהיו של עם ישראל

(ב) וְאַתְנַה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בְּמֵאֵד מְאֹד: ... (ד) אֲלֵי הַנְּהָה בְּרִיתִי אִתְּךָ וְהִיִּיתָ לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם: ... (ו) וְהִפְרַתִּי אִתְּךָ בְּמֵאֵד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמֶּנּוּ יֵצְאוּ: (ז) וְהַקְמַלְתִּי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵינִי וּבֵינְךָ וּבֵינִי וְזָרַעְךָ אֶחְרָיִךְ לְדֹרֹתֶם לְבְרִית עוֹלָם לְהִיֹּת לְךָ לְאֱלֹהִים וְלִזְרַעְךָ אֶחְרָיִךְ: (ח) וְנִתְּתִי לְךָ וְלִזְרַעְךָ אֶחְרָיִךְ אֶת־אֶרֶץ מִגְרִיִּךְ אֶת כָּל־אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחְזַת עוֹלָם וְהִנֵּיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים:

ו. סיכום ההתגלויות בפרשת לך לך

החלוקה של פרק ט"ו לשני חלקים המבטאים התגלויות שונות, וההקדמה של ברית בין הבתרים המתוארת בחלק השני של הפרק, לתקופת אור כשדים לפני היציאה לחרן, מציגה השתלשלות ברורה וזורמת של כל ההתגלויות להן זכה אברהם בפרשת לך לך.

הדברים מסוכמים בטבלה הבאה.

הכתוב	הנוסח במקרא	הרקע	התוכן		
ט"ו 7-21	לִזְרַעְךָ נִתְּתִי אֶת־הָאֶרֶץ הַזֹּאת מִנְּהָר מִצְרַיִם עַד־הַנְּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת:	יציאה מאור כשדים	ברית בין הבתרים ירושת הארץ, גלות וגאולה, גבולות ההבטחה	לקראת יציאה לארץ	1
י"ב-1 3	וְאַעֲשֶׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְאֶגְדְּלָה שְׁמֶךָ וְאַבְרַכָּה מִבְּרַכֶּיךָ וּמְקַלְלֶךָ אֶרֶץ וּנְבָרְכֶנּוּ בְּךָ כָּל מְשַׁפְּחֹת הָאָדָמָה:	יציאה מחון, לך מארצך	אעשך לגוי גדול מברכך ברוך, ונברכו כל משפחות האדמה		2
י"ב-6 7	לִזְרַעְךָ אֶתֶּן אֶת־הָאֶרֶץ הַזֹּאת	והכנעני אז בארץ	זרע וארץ	סיוור בארץ	3
י"ג 14-17	אֶת־כָּל־הָאֶרֶץ לְךָ אֶתְנַנֶּה וְלִזְרַעְךָ עַד־עוֹלָם: וְשָׁמַתִּי אֶת־זְרַעְךָ כַּעֲפַר הָאֶרֶץ	אחרי היפרד לוט מעמו	זרע		4
ט"ו 1-6	כֹּה יְהִיֶה זְרַעְךָ	אחרי מלחמת המלכים	זרע	מלחמה	5
והאמין בה'					
י"ז 1-21	וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בְּמֵאֵד מְאֹד: וְהִיִּיתָ לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם: וְהִפְרַתִּי אִתְּךָ בְּמֵאֵד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמֶּנּוּ יֵצְאוּ: וְהַקְמַלְתִּי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵינִי וּבֵינְךָ וּבֵינִי וְזָרַעְךָ אֶחְרָיִךְ לְדֹרֹתֶם לְבְרִית עוֹלָם לְהִיֹּת לְךָ לְאֱלֹהִים וְלִזְרַעְךָ אֶחְרָיִךְ וְנִתְּתִי לְךָ וְלִזְרַעְךָ אֶת־אֶרֶץ מִגְרִיִּךְ אֶת כָּל־אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחְזַת עוֹלָם וְהִנֵּיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים:	ברית מילה	סיכום כל הבריתות הקודמות אב המון גויים, זרע וארץ, והייתי להם לאלוקים	ברית מילה	6

ז. טעמים אפשריים לתאור המאחר של הברית הראשונה

על פי האמור לעיל, ההתגלות הראשונה אל אברהם, שכללה את ברית בין הבתרים, התקיימה עוד לפני שעזב אברהם את אור כשדים. בפועל נכתבה ברית זו רק לאחר ההתגלות החמישית של הקב"ה לאברהם, ההתגלות שלאחר מלחמת המלכים.

נראה ששתי סיבות יכולות להבהיר מדוע לא נכתב סיפור הברית במקומו, כלומר בסוף פרשת נח, עוד לפני הסיפור על יציאתו של אברהם לכיוון ארץ כנען.

1. סיבה ספרותית

על פי שיטה זו, נוטה התורה לכרוך יחדיו ספורים עם נושא משותף או עם מבנה משותף, גם על חשבון הסדר הכרונולוגי שעשוי להיפגע מכך.

שתי ההתגלויות היותר גדולות בהן התגלה הקב"ה אל אברהם, הן ההתגלות הראשונה (ברית בין הבתרים), וההתגלות החמישית (ההתגלות שלאחר מלחמת המלכים). דווקא בשתי ההתגלויות האלה מתגלה אברהם כמי ששואל את הקב"ה כיצד תמומשנה התכניות שלו ביחס לאברהם ולזרעו.

שיטה ספרותית זו כונתה על ידי הרב סמט כ'סיפור המחולק'¹⁰.

2. סיבה רעיונית

בחירתו של אברהם כאבי האומה הישראלית מתבססת על שני מרכיבים.

- תכונותיו האישיות של אברהם.
- יכולתו של אברהם ורצונו להנחיל תכונות אלה לזרעו.

כך עולה בצורה מפורשת מהכתובים שלפני הויכוח על סדום בפרק י"ח.

(יז) וְה' אָמַר הַמֶּכֶסֶה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה: (יח) וְאַבְרָהָם הָיָה לְגֹי גָדוֹל וְעַצוּם וְנִבְרָכוּ-בּוֹ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ: (יט) כִּי יִדְעֹתֶיךָ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת-בְּנֵיךָ וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל-אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר-דִּבֶּר.

בחירתו של אברהם מתבססת על כך שאברהם עושה הצדקה והמשפט, מצווה את בניו ואת זרעו להמשיך בדרכו.

¹⁰ הרב סמט חלק בצורה דומה את פרק מ"ח בספר בראשית, המתאר את פגישת יוסף ובניו עם יעקב לפני מותו. הרב סמט טוען שהפסוקים א'-ח' מתארים את פגישת יוסף עם אביו החולה. הפגישה מסתיימת בהבטחה למנות את אפרים ואת מנשה כשני שבטים, 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי', וכן באזכור קבורתה של רחל בבית לחם.

מפסוק ט' ואילך מתוארת ברכת יעקב לאפרים ולמנשה, ברכה אותה מסר יעקב בעת פגישתו הראשונה עם יוסף המתוארת בקצרה בפרק מו בפרשת ויגש. דווקא בפגישה ראשונה זו יש מקום לשאלת יעקב שבפסוק ט', 'וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה!'

על פי עקרונות אלה מעדיפה התורה לתאר תחילה את ההתפתחות האישית של אברהם, ורק לאחר מכן לתאר את הברית שבין הקב"ה לאומה הישראלית, הלא היא ברית בין הבתרים.

לכן יתוארו תחילה מעשיו של אברהם המעידים על רדיפת הצדק והמשפט, ורק לאחר מכן תתואר ברית בין הבתרים. לפני סיפור הברית יובאו סיפורי אברהם. תחילה תתואר נכונותו לצאת מחרן ולעלות לארץ כנען. ואחר כך יתוארו פרידתו מלוט, ונכונותו להילחם למען לוט ולכבוש את ארץ כנען.

זאת ועוד. ראינו לעיל שדווקא לאחר מלחמת המלכים וההתגלות שלאחריה, מוכן הקב"ה להעיד על אמונתו של אברהם,

וְהָאֱמֵן בְּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה:

עדות זו המסכמת את כל התגלויות שלפניה, מבטאת את דרגתו האמונית האישית של אברהם. דרגה זו היא המצדיקה את בחירתו של אברהם כאבי האומה, ורק לאחריה ראוי שיוזכר סיפור ברית בין הבתרים, המתארת את עיצובו ואת התפתחותו של זרע אברהם ההופך לאומה הישראלית.